

УДК 821.112.2
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-82-20>

ПРОБЛЕМАТИКА ПУБЕРТАТНОСТІ НА ПРИКЛАДІ П'ЄСИ ФРАНКА ВЕДЕКІНДА «ПРОБУДЖЕННЯ ВЕСНИ»

Майковська В. О.

*викладач кафедри германської філології,
аспірантка кафедри зарубіжної літератури
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
пр. Гагаріна, 72, Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0001-8219-1514
valeriia.maikovska@gmail.com*

Ключові слова: юність,
конфлікт батьків і дітей,
експресіонізм, німецька
драматургія, сексуальність,
виховання.

У статті проаналізовано особливості пубертатного періоду підлітків і проблеми виховання на початку ХХ століття. Молодь перебуває в особливо крихкій фазі свого розвитку, вона шукає свою сексуальну ідентичність, філософствує про Бога та світ. У цей період життя підлітки дуже сприйнятливі до негативних впливів і рішень дорослого світу, від яких вони залежні. Психологічна експертиза біологічних і фізичних змін, проблеми статевого дозрівання, пробудження сексуальності й бурхливих інстинктів відображено в німецькій драматургії. З кінця ХІХ століття й початку нового тисячоліття уявлення про підлітка з його проблемами в літературі постійно змінюється. Навіть у ХХІ столітті проблематика переходить від покоління до покоління, від теми до теми, молоді доводиться вести власну боротьбу зі світом дорослих. Суспільні зміни, соціальні та сексуальні революції, а також природне формування поколінь впливають з плином часу на розуміння юності. Оскільки людина завжди була залежна від навколишнього середовища та свого оточення, не дивно, що молода людина, яка ще розвивається й шукає свою ідентичність, особливо відкрита й вразлива до зовнішніх впливів. Тому саме кінець дитинства та перехід до дорослого життя, тобто фази підліткового та юнацького віку, стають однією із центральних тем літератури. «Дитинна трагедія» Франка Ведекінда «Пробудження весни» стала першим твором у німецькій літературі, у якому здійснюється аналіз психології підлітків і висвітлюються проблеми шкільного та сімейного виховання. Автор критикує умови й неправильну практику виховання в школах і батьківських домах, які з острахом чекали на питання дітей і відповідали на них приховуванням і замовчуванням реальності. Ф. Ведекінд зображує в драмі про статево дозрівання й сексуальність жорстку буржуазну мораль і контраст між природою та суспільними інститутами, структурами дискурсу того часу. У статті розглядаються основні конфлікти й сюжетні лінії твору: конфлікт батьків і дітей; конфлікт між моральними уявленнями та інстинктами підлітків, які відкривають у собі сексуальність; конфлікт між індивідуальними схильностями й потребами юнаків і шкільною системою, яка придушує будь-які прояви індивідуального.

PROBLEMS OF PUBERTIVITY ON THE EXAMPLE OF FRANK WEDEKIND'S PLAY "SPRING AWAKENING"

Maikovska V. O.

*Lecturer at the Department of German Philology,
Postgraduate Student at the Department of Foreign Literature
Oles Honchar Dnipro National University
Gagarin avenue, 72, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8219-1514
valeriia.maikovska@gmail.com*

Key words: *youth, parent-child conflict, expressionism, German dramaturgy, sexuality, education.*

The article analyzes the peculiarities of adolescence and the problems of education in the early twentieth century. Youth is in a particularly fragile phase of its development, it seeks out its sexual identity, philosophizes about God and the world. The social norms and rules of the time have a special influence on her behavior and way of thinking. Studying oneself and sexuality, as well as communicating with school and authority figures during puberty, require the greatest attention and therefore do not lose relevance in their pure essence. During this period, adolescents are very susceptible to the negative influences and decisions of the adult world on which they are dependent. Psychological examination of biological and physical changes, problems of puberty, awakening of sexuality and violent instincts were reflected in German dramaturgy. From the end of the XIX century and the beginning of the new millennium, the idea of a teenager with his problems in the literature is constantly changing. Social change, social and sexual revolutions, as well as the natural formation of generations affect the understanding of youth over time. Frank Vedekind's "Child Tragedy" *The Awakening of Spring* became the first work in German literature to analyze the psychology of adolescents and highlight the problems of school and family education. The author criticizes the conditions and the wrong practice of education in schools and parental homes, which were anxiously waiting for the questions of children and responding to them by hiding and concealing reality. Vedekind portrays in the drama about puberty and sexuality, the rigid bourgeois morality and the contrast between nature and social institutions, the structures of discourse of the time. The article deals with the main conflicts and story lines of the work: the conflict between parents and children; conflict between the moral ideas and instincts of adolescents who discover sexuality; conflict between the individual inclinations and needs of the youth and the school system that suppresses any manifestation of the individual.

Постановка проблеми. «Пробудження весни. Дитинна трагедія» німецького драматурга Франка Ведекінда (1864–1918) – одна з перших драм, яка розповідає про світ молодих людей, їхні проблеми, страхи, потреби та сексуальне пробудження. Після її публікації в 1891 році вона довго розглядалася як скандальний твір, який завдяки явним поясненням дражнив морально–нормативні ідеї розсудливого вільгельмівського суспільства. У новому тисячолітті молодь стикається з проблемами, які все ще дуже нагадують про попередні підліткові кризи. Теми, яких Франк Ведекінд торкався в п'єсі «Пробудження весни», не втратили своєї актуальності й у наш час, якщо врахувати

соціальні зміни. Проблематику юності в трагедії «Пробудження весни» можна спостерігати в сучасному контексті навіть через багато років після створення драми. Тематика пробудження сексуальності, інстинктів, статевого виховання досі є актуальною та викликає дискусії. Цій темі присвячено багато досліджень (Г. Чхартішвілі, О. Моховіков, Г. Ландауер, Й. Нооб, Г. Брюндель, Е. Рінгель, А. Адлер, К. Фуртмюллер, Е. Вексберг). Актуальність пропонованого дослідження зумовлена підвищеним інтересом до проблематики юності, який спостерігається в сучасному німецькому літературознавстві: з'являються монографії та збірники наукових праць, присвячені

цій проблематиці, серед них на особливу увагу заслуговують збірники наукових праць: «Jugend zwischen Moderne und Postmoderne» [5] (під редакцією В. Гельспера, 1991), «Adoleszenz» [1] (під редакцією О. Гутяр та Й. Кремеріуса, 1997), «Jugend: Psychologie – Literatur – Geschichte» [2] (під редакцією К.–М. Богдала, 2001), монографії Б. Дальке «Jünglinge der Moderne: Jugendkult und Männlichkeit in der Literatur um 1900» (2006) [3] та Ш. Лі «Die Narziss–Jugend: eine poetologische Figuration in der deutschen Dekadenz–Literatur um 1900 am Beispiel von Leopold von Andrian, Hugo von Hofmannsthal und Thomas Mann» (2013) [6]. Варто зазначити, що об'єктом дослідження в цих роботах є переважно прозові твори XIX–XX століть. Саме XIX століття, на думку німецьких дослідників, відкриває юність як особливий період у житті людини, що призводить до формування нового типу роману – роману про підлітків (Adoleszenzroman). Дослідження драми Франка Ведекінда «Пробудження весни» дасть змогу розширити й уточнити наукові уявлення про витoki проблематики юності в німецькомовній літературі XX століття, виявити зв'язок творчості Франка Ведекінда як з експресіоністським «бунтом синів», так і з відкриттями психоаналізу – теорії, яка на момент написання «Пробудження весни» ще перебувала в стадії формування.

Мета й завдання статті. Окрім актуальності теми, стаття повинна також підкреслити сучасність проблематики тексту, проаналізувати уявлення про статеve дозрівання в драмі «Пробудження весни» та вивчити питання сексуальності підлітків. Власне, пропонується стаття має на меті дослідження п'єси Франка Ведекінда «Пробудження весни» в соціокультурному контексті доби, а саме: виявлення інноваційних рис у вирішенні проблематики юності як на рівні проблематики, так і на рівні поетики. Далі ми розглянемо історичний контекст п'єси (сексуальність, школу та молодь в епоху вільгельмівської Німеччини), щоб окреслити тенденції, розглянути конкретні проблеми статевої зрілості в аналізованому тексті й перевірити, якими драматичними засобами представлений їх розвиток.

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є творчість німецького драматурга зламу століть Франка Ведекінда в контексті літературного процесу Німеччини й Австрії кінця XIX – початку XX століття. Предметом дослідження є специфіка презентації проблематики юності в експресіоністській драмі «Пробудження весни».

Виклад основного матеріалу дослідження. Опис Ф. Ведекіндом підліткового статевого дозрівання й пов'язаних із ним розпалених сексуальних спонукань і помилок сьогодні аж ніяк не є непристойним і ненормальним за своєю приро-

дою, проте водночас драматичні дискусії автора виявилися нападом на буржуазну мораль і її гідність. Розкриваючи моральні підходи та наклеп на соціальні інститути, школу, церкву, сім'ю, чиновників і владу, Ф. Ведекінд отримав багато критики з боку вільгельмівського суспільства. Він займався актуальними питаннями та проблемами кінця XIX століття, такими як виховання підлітків та аспект їх сексуального гніту, а також розглядав сексуальні інстинкти дівчат, які тоді не наважувалися обговорювати ані в сім'ї, ані відкрито в суспільстві. Зображенням статевої зрілості з її проблемами й наслідками, які, окрім сексуальності, можуть призвести до абортів, тиску, самогубства, розриву з традиційними поглядами й табу, Ф. Ведекінд критикував суспільство, яке визначається лицемірством дорослих і драматичністю пубертатного періоду.

«Пробудження весни. Дитинна трагедія» ділиться на три акти, які, у свою чергу, складаються з декількох сцен: у першому акті – 5 сцен, у другому і третьому – по сім. У драмі нараховується 38 персонажів, а присвячена п'єса Чоловікові в масці, який з'являється в останній сцені твору та надає фіналу несподіваного відкритого характеру. У центрі дитинної трагедії три персонажі: чотирнадцятирічна Вендла Бергман та абсолютно різні за характером шкільні друзі Мельхіор Габор і Моріц Штіфель. Центральними питаннями, що ставляться в драмі, є: що означає бути дорослим? що таке стать, тілесність і сексуальність? Ці центральні питання, сумніви та потреби молодих людей, а також неспроможність світу дорослих допомогти їм представлені вже в першому акті трагедії, який можна вважати експозицією твору.

Розмова Вендли з матір'ю в першій сцені безпосередньо вводить читача в центр проблематики драми. Чотирнадцятий день народження Вендли стає приводом для побоювань матері, що тілесна зрілість дівчини може спричинити проблеми. Мати не відкриває дочці своїх мотивів, наполягаючи на необхідності довгої спідниці. Вендла ж не здатна зрозуміти доводи матері, оскільки перебуває в невіданні стосовно всіх статевиx питань [4, с. 7]:

Wendla Warum hast du mir das Kleid so lang gemacht, Mutter?

Frau Bergmann Du wirst vierzehn Jahr heute!

Wendla Hätt' ich gewußt, daß du mir das Kleid so lang machen werdest, ich wäre lieber nicht vierzehn geworden [4, с. 9].

Таким чином, у драму вводиться мотив пробудження сексуальності й відмови дорослих говорити про ці проблеми, а через висловлювання Вендли про смерть здійснюється проекція подальшого трагічного розвитку подій.

У третій сцені ми знов бачимо Вендлу з її подругами Теєю та Мартою. Ця сцена ілюструє

традиційні уявлення про статеві ролі. Хоча сексуальність і не опиняється в центрі розмови дівчат, однак лейтмотивом тут звучить тема материнства як єдиного призначення жінки. Проте дівчата також не знають, звідки беруться діти. Народження дитини вони пов'язують із заміжжям:

Thea Wenn ich Kinder habe, kleid' ich sie ganz in Rosa... – Und du, Wendla?

Wendla Wißt ihr denn, ob ihr welche bekommt?

Thea Warum sollten wir keine bekommen?

Martha Tante Euphemia hat allerdings auch keine.

Thea Gänschen! – weil sie nicht *verheiratet* ist [4, с. 28].

У центрі уваги в цій сцені також опиняються проблеми виховання, ставлення батьків до дітей. Сім'я виявляється соціальною кліткою, тут панують насильство й авторитарність. Батько виступає в цій сцені втіленням влади – мотив, який затвердиться в літературі початку ХХ століття. Марта розповідає про тілесні покарання, яких вона зазнає вдома: батько її б'є, примушує спати в мішку, мати тягає за коси. Ці вибухи насильства Марта не розуміє, адже її провина лише в тому, що вона наважилася заправити в нічну сорочку блакитну стрічку [4, с. 26].

Martha Mir stand Blau reizend! - Mama riß mich am Zopf zum Bett heraus. So - fiel ich mit den Händen vorauf auf die Diele. - Mama betet nämlich Abend für Abend mit uns...

Martha Ich lag auf der Erde und schrie und heulte. Da kommt Papa. Ritsch - das Hemd herunter. Ich zur Türe hinaus. Da habe man's. Ich wolle nun wohl so auf die Straße hinunter... [4, с. 27].

Таким чином, перекидається місток між першою і третьою сценами: якщо у випадку Вендли йшлося про довжину спідниці, то у випадку Марти – про коси та блакитну стрічку. Зовнішня привабливість розцінюється як прояв сексуальності, утім вважається аморальною та непристойною.

У цій сцені також уводиться лінія мазохістських схильностей Вендли. На розповідь Марти вона реагує не тільки зацікавлено: „Womit schlägt er dich, Martha?“ – а й навіть готова пережити подібне: „Ich möchte ganz gern mal für dich in deinem Sack schlafen“ [4, с. 27].

Сцени «Пробудження весни» часто сліднують одна за одною за принципом контрасту. Так, у другій сцені другого акту освіченої фрау Габор протиставлена мати Вендли – яскрава представниця обмеженого міщанства. Сестра Вендли народила хлопчика, однак фрау Бергман розповідає дочці дурну історію про лелеку [4, с. 58]:

Frau Bergmann Denk dir, Wendla, diese Nacht war der Storch bei ihr und hat ihr einen kleinen Jungen gebracht.

Wendla Einen Jungen? – Einen Jungen! – O das ist herrlich – Deshalb die langwierige Influenza!

Зрозуміло, що навіть говорити про вагітність у родині не прийнято, тому не дивно, що на відверте запитання Вендли, звідки беруться діти, її мати ледве не знепритомніла. Лише погроза Вендли звернутися із цим питанням до сажотруса змушує її відповісти на це питання. Однак її відповідь доволі евфемістична, по суті, вона так і не наважується заговорити з дочкою про статеві питання: „Um ein Kind zu bekommen – muß man den Mann – mit dem man verheiratet ist... *lieben* – *lieben* sag' ich dir – wie man nur einen Mann lieben kann! Man muß ihn so sehr von ganzem Herzen lieben, – wie sich's nicht sagen läßt! Man muß ihn *lieben*, Wendla, wie du in deinen Jahren noch gar nicht lieben kannst... Jetzt weißt du's“ [4, с. 65]. Ці слова фрау Бергман підтверджують думку Ф. Ведекінда, висловлену в роботі «Про еротіку». Говорити про статеві питання мати Вендли вважає непристойним або навіть злочином. У її словах відбилися типові моральні уявлення міщанства: щоб мати дітей, треба бути заміжною; якщо мати розмовляє з дочкою про фізіологію кохання, її варто відправити у в'язницю тощо.

Четверта сцена зображує зустріч Вендли та Мельхіора на сіннику й завершується актом фізичного кохання між ними. Сцена вирізняється своєю лаконічністю, така «економічність» стилю дає змогу авторові загострити увагу на експресивності виразів почуття. Тут розгортається конфлікт Мельхіора між юнацьким цинізмом і ширим почуттям. Герой, з одного боку, намагається «вбрати» це почуття в «розумні» та зухвалі слова: „O glaub mir, es gibt keine *Liebe*! Alles Eigennutz, alles Egoismus! - Ich liebe dich so wenig, wie du mich liebst“. А з іншого – відчуває страх перед пробудженням інстинкту. Саме тому він спочатку намагається прогнати Вендлу, звертаючись до неї доволі образливо [4, с. 70]:

Melchior Weg von mir! – Weg von mir!

Wendla Was ist dir denn? – Was verbirgst du dein Gesicht?

Melchior Fort, fort! – Ich werfe dich die Tenne hinunter.

Цей короткий обмін репліками свідчить про наївність Вендли, яка не розуміє, яку бурю емоцій вона викликає в Мельхіора.

Використовується в цій сцені й типовий для поезики драми прийом передачі почуттів героїв через природні метафори: „Das Heu duftet so herrlich. – Der Himmel draußen muß schwarz wie ein Bahrtuch sein. – Ich sehe nur noch den leuchtenden Mohn an deiner Brust – und dein Herz hör' ich schlagen“ [4, с.71]. У драмі послідовно здійснюється отождення внутрішнього та зовнішнього. Усі любовні сцени розгортаються на тлі природи, а весна та юність є в контексті драми синонімами.

У шостій сцені другого акту ми знову бачимо Вендлу, яка відчуває себе «дорослою», але так і не розуміє важливість того, що з нею трапилося. Власне вся сцена складається з короткого монологу дівчини [4, с. 75]: „Warum hast du dich aus der Stube geschlichen? – Veilchen suchen! – Weil mich Mutter lächeln sieht. – Warum bringst du auch die Lippen nicht mehr zusammen? – Ich weiß nicht. – Ich weiß es ja nicht, ich finde nicht Worte...”

Надалі знов слідує стрімка зміна сцен, поєднаних за принципом контрасту. У п'ятій сцені третього акту Вендла нарешті дізнається про свою вагітність. Подвійність суспільної моралі проявляється в тому, що мати Вендла вважає ганьбою народити дитя без чоловіка, тому вживає всіх заходів, щоб це приховати. Сцена завершується приходом ковалихи. Зрозуміло, що мати знов приховує від доньки мету цього візиту, зрозуміло, хоча й не сказано вголос, що йдеться про аборт – тема також поширена в літературному експресіонізмі.

Мельхіор, який тікає з виправної установи, приходить на цвинтар, де зупиняється перед могилою Вендли, яка померла від «абортних засобів ковалихи». Сцена відкривається трагічним монологом Мельхіора [4, с. 133]: „Warum sie um meinetwillen! – Warum nicht der Verschuldete! – Unfaßbare Vorsehung! – Ich hätte Steine geklopft und gehungert...! Was hält mich noch aufrecht? – Verbrechen folgt auf Verbrechen. Ich bin dem Morast überantwortet. Nicht so viel Kraft mehr, um abzuschließen... – Ich war nicht schlecht! – Ich war nicht schlecht! – Ich war nicht schlecht...”.

Центральним конфліктом драми є конфлікт між сексуальними пориваннями підлітків і світом дорослих, у якому на природні бажання накладається табу. Вендла Бергман помирає від наслідків абортів, так і не зрозумівши, що вона вагітна (вона ж бо незаміжня!); Мельхіора – винуватця цієї вагітності – відправляють до виправної установи. Загратовані вікна цієї установи та зачинені вікна гімназії (сцена сперечання вчителів про необхідність ці вікна відкрити є однією з найяскравіших сатир на шкільну систему в німецькій літературі) символізують придушення інстинктів, пригнічення як зовнішньої, так і внутрішньої природи. Конфлікт батьків і дітей, конфлікт між моральними уявленнями й інстинктами підлітків, які відкривають у собі сексуальність, конфлікт між індивідуальними схильностями й потребами юнаків і шкільною системою, яка придушує будь-які прояви індивідуального, посилюється завдяки протиставленню відкритого та закритого простору, чуттєвості мови й образів підлітків і гротескності образів і трафаретності мови дорослих.

Висновки й перспективи подальших розробок. Фактично драма Ф. Ведекінда стала першим твором у німецькій літературі, у якому здійснюється аналіз психології підлітків і висвітлюються проблеми шкільного та сімейного виховання. Франк Ведекінд зображує в «Пробудженні весни», драмі про статево дозрівання й сексуальність, жорстку буржуазну мораль і контраст між природою та суспільними інститутами, структурами дискурсу того часу. Підлітки замикаються в стереотипних гендерних ролях, хлопці – у ролі активного, сильного чоловіка й майбутнього глави сім'ї, а дівчата – у ролі пасивної, вразливої жінки та майбутньої матері. Хто не хоче або не може відповідати цій моделі наслідування, стає ворогом суспільства.

Підлітки стикаються зі світом дорослих, який вони бачать як діти, а не як майбутні дорослі, і не сприймають своїх проблем серйозно. Майже відсутнім є сексуальне виховання, яке б батьки передавали новому поколінню, чого вони навчилися від власних батьків: про сексуальність ніхто не говорить, бо це небезпечно. Молоді люди, особливо дівчата, повинні бути захищені від цієї небезпеки, залишаючись неосвіченими, і тим самим батьки позбавляють їх можливості спілкуватися про сексуальність і бажання.

Франк Ведекінд шокував і провокував, він свідомо використовував еротичу й сексуальність, щоб «викрити кричущість та очевидний характер буржуазних моральних уявлень свого часу». Таким чином, Ф. Ведекінд розмірковує над сучасним дискурсом, а також стимулює реципієнтів до цього. Навіть якщо «зміна структури та міжособистісного співіснування <...> не завдання літератури, а її читачів» [7, с. 186], письменник зробив цінний внесок у розвиток суспільства тим, що поставив під сумнів усталені структури, застарілі суспільні норми й методи сексуального виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dahlke B. Younglings of modernity. Cologne : Böhlau, 2006. 273 p.
2. Gutjahr O., Cremerius J. Adolescence. Würzburg : Königshausen & Neumann, 1997. 263 p.
3. Helsper W. Youth between modern and post-modern. Opladen : Leske + Budrich, 1991. 255 p.
4. Li S. The Narcissus Youth. Heidelberg : Winter, 2013. 285 p.
5. Neuhaus S. Sexuality in the Discourse of Literature. Basel Francke, 2002. P. 186–187.
6. Adolescence / C. Pietzcker, K. Bogdal, O. Gutjahr, J. Pfeiffer. Würzburg : Königshausen & Neumann, 2001. 359 p.
7. Wedekind F. Spring Awakening. Stuttgart : Reclam, 2000. 203 p.